

MOTIVÁCIÓS TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA A PHD KÉPZÉSRE VALÓ JELENTKEZÉS ESETÉN

ANALYZING MOTIVATION FACTORS IN CASE OF JOINING DOCTORATE COURSE

Boros József

ÖSSZEFOGLALÁS

Az üzleti élet globalizációjának és az egyre különfélébb előnyöket biztosító technológiai fejlődésnek köszönhetően a munkarend és általában a munka világának átalakulása jelentősen megváltoztatta az emberek munkanapjait. A „24/7” eszméje, a kvázi folyamatos rendelkezésre állás, a rugalmas munkavégzés lehetőségével párhuzamosan elvárásként hozta magával az egész napos elérhetőség igényét, ami elvárja a munkavállalóktól, hogy szinte a nap mind a 24 órájában, akár távol a munkahelytől, vagy más földrészen tartózkodva is munkára készek legyenek. A megfelelő munka-magánélet egyensúly egyrészt jóléti tényezőnek tekinthető, másrészt a minőségi időtöltés egy sarkalatos pontja, továbbá pedig kapcsolatba hozható demográfiai (pl. alacsony termékenység), gazdasági (munkaerő-hatékonyság) vagy kutatás és fejlesztési (hatékonyság és kiválóság) területekkel is. A PhD képzésben résztvevőknek, mint kutatói pályára készülőknek is szembe kell nézniük ezekkel a körülményekkel.

Jelen tanulmányban azt vizsgálom a munka-magánélet egyensúly szempontjából, hogy az akadémiai pálya nyújtotta előnyök mennyire játszottak fontos szerepet a képzésre jelentkezők körében és milyen különbségek figyelhetők meg a jelenleg a Debreceni Egyetemen aktív, magyar nyelvű képzésben részt vevő PhD hallgatóknál.

A 189 kitöltő eredményei alapján látható, hogy összességében közepesen fontosnak tartották a jelentkezésben a munka-magánélet egyensúly meglétét a többi motivációs tényezőhöz képest, és e fontosság eltért az egyes tudományterületek esetében.

Kulcsszavak: motiváció, munka-magánélet egyensúly, PhD képzés

ABSTRACT

Due to the globalization of business life and the technological growth which secure more and more advantages the transformation of the work schedules and in general the world of work significantly changed the people's work days. The "24/7" principle has brought with itself the need of all-day availability as an expectation, which demands the employees to be ready to work almost 24 hours per every day despite of they are staying far from the workplace or in another continent. The appropriate work-life balance on the one hand can be seen as a welfare factor, on the other hand it is a key point of the quality pastime, however it can be related to demographic (eg. low fertility), economic (labour efficiency) or research and development (efficiency and excellence) fields as well. The participants of PhD education must face these circumstances as they are planning to step on the researcher career path.

In my study I analyse how important were the advantages given by the academic course in the circle of applicants, what kind of differences could be observed currently among the active, Hungarian PhD students at the University of Debrecen from the perspective of work-life balance.

Based on the results of 189 participants it is shown that they considered the work-life balance moderately important compared to the other motivational factors when they applied for the program. The importance varied among scientific fields.

Keywords: motivation, work-life balance, doctorate course

BEVEZETÉS

A 21. században megállapítható, hogy egy ország és egy térség fejlődésének az ütemét jelentősen meghatározza, hogy milyen a tudásbázisa (PAPP – CSATA, 2013). A szerzők továbbá kifejtették, hogy a doktori képzésben részt vevő hallgatók az oktatási rendszer legmagasabb képzési szintjének teljesítésével a tudományos utánpótlást és kutatás-fejlesztés előmozdítását is közvetlenül vagy közvetve szolgálják. Függetlenül attól, hogy milyen okokból kerül be valaki ebbe a rendszerbe, az biztos, hogy számos kihívással kell szembesülnie, amelyeknek munkahelyi (jelen esetben a képzéssel kapcsolatos) és magánéleti vonatkozásai is vannak.

A munka-magánélet egyensúly vizsgálata folyamatosan napirenden lévő téma, kifejezetten manapság, amikor számos területen munkaerőhiánnyal szembesülünk és felértékelődik a munkaerő megtartásának igénye. Amennyiben egy szervezet biztosítani tudja a megfelelő munka-magánélet egyensúly elérésének feltételeit, akkor a lojalitás mellett az emberek teljesítménye és jóllét érzése is növekszik. Az egyensúlytalanság következményei közé a megnövekedett stressz, egészségügyi- és mentális problémák is sorolhatók (PLECK et al., 1980; FRONE et al., 1997; PEETERS et al., 2005).

2018-ban készült Magyarországon egy felmérés, amelynek során 1535 fő megkérdezésén keresztül vizsgálták a hazai fiatal kutatók helyzetét, igényeit és a köreikben fellépő nehézségeket (ALPÁT et al., 2018). Már a pályaválasztási motiváció során is a második legfontosabb tényezőnek jelölték meg a rugalmas munkakörülmények meglétét és a munka-munka magánélet egyensúlyának létesítését az akadémiai pályán.

Jelen tanulmány során – amely a Tudományos Diákköri Dolgozatom egy részét képezi – a PhD hallgatók pályaválasztási motivációira fókuszálok. Kutatási kérdésemként a következőt fogalmaztam meg: Tudományterületenként eltérnek-e a PhD képzésre való jelentkezés motivációs tényezői a Debreceni Egyetemen?

ANYAG ÉS MÓDSZER

A Debreceni Egyetem Tudományos Igazgatóságának munkatársától² kapott adatbázis alapján jelenleg 878 hallgató rendelkezik aktív PhD hallgatói jogviszonnal. Közülük 737 fő magyar nyelvű (a vizsgálat tárgyát képező alapsokaság), míg 141 fő angol nyelvű képzésben vesz részt. A nappali képzésben részt vevők összesen 525-en vannak (a minta 71,23%-a), míg a levelezősök száma 212 fő. Az angol nyelvű képzésben résztvevők képzési rendjéről nem rendelkezem információkkal.

Az 1. táblázat a vizsgálatom során elektronikusan kiküldött kérdőív kitöltőinek ismérveit tartalmazza. Az összes kitöltő száma 189 fő, amely 25,64%-os kitöltési arányt jelent. Társadalomtudományi kutatások során ez egy jó aránynak tekinthető.

A munka-magánélet egyensúly vizsgálatához egy kérdőívet állítottam össze, három forrásra támaszkodva: korábbi – a Debreceni Egyetem Ihrig Károly Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskolájának egyes hallgatóival és vezetőivel folytatott – interjúinak tanulásaiból (BOROS, 2018), a EURODOC Survey (II) egyes kérdéseinek átvételéből és a WoLiBaX indexhez (KALVERAM, 2017) használt 28 (átalakított) kérdés felhasználásából. Jelen tanulmányban a EURODOC Survey-ből átvett kilenc motivációs tényező vizsgálatára térek ki: 1) fokozatszerzés után várható keresetnövekedés; 2) felfedezés izgalma, tudományos elhivatottság; 3) magánélet és munka egyensúlya; 4) szerettem volna tanítani; 5) szülők, barátok felőli nyomás; 6) a doktori címmel járó presztízs, elismertség; 7) a képzés során kapott juttatások; 8) a közszféra biztonsága; 9) a kutató munka társadalmi hatása, hasznossága.

² Az adatbázis szolgáltatásáért és a kérdőívek kiküldéséért köszönettel tartozom Mándy Zsuzsának, aki nélkül ez a tanulmány nem készülhetett volna el.

1. táblázat: kérdőívet kitöltők száma és aránya

Tudományterület	Kitöltők száma (fő)	Teljes létszám (fő)	Kitöltések aránya (%)
Agrártudományok	15	56	26,79%
Bölcsészettudományok	27	141	19,15%
Orvos- és egészségtudományok	57	265	21,51%
Társadalomtudományok	39	107	36,45%
Természettudományok	47	146	32,19%
Műszaki tudományok	4	22	18,18%
Összesen	189	737	25,64%

Forrás: Saját szerkesztés

Fontos figyelembe venni a kapott eredmények értékelésénél, hogy azok a válaszadók vallott értékeit, véleményeit tükrözik, amelyek nem feltétlenül egyeznek meg valódi motivációikkal.

A vizsgálatok lefolytatásához ANOVA és független mintás *t*-teszteket használtam a leírós statisztikák mellett.

EREDMÉNYEK

A képzésre való jelentkezés motivációi között a fent említett kilenc tényező vizsgálatára tért ki a kérdőív, amelynek az átlag, szórás, minimum és maximum értékeit a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat: A motivációs tényezők leíró statisztikái

Motivációs tényező	Elemzés	Átlag	Szórás	Minimum	Maximum
Fokozatszerzés után várható keresetnövekedés	189	4,69	2,81	1	10
Felfedezés izgalma, tudományos elhivatottság	189	6,44	2,52	1	10
Magánélet és munka egyensúlya	189	3,15	2,29	1	10
Szerettem volna tanítani	189	4,56	3,06	1	10
Szülők, barátok felőli nyomás	189	2,04	1,92	1	10
A doktori címmel járó presztízs, elismertség	189	4,50	2,63	1	10
A képzés során kapott juttatások	189	3,12	2,37	1	10
A közzsféra biztonsága	189	2,68	2,23	1	10
A kutató munka társadalmi hatása, hasznossága	189	5,67	2,64	1	10

Forrás: Saját szerkesztés

A legmagasabb átlagértékkel a felfedezés izgalma és a tudományos elhivatottság rendelkezik. A hallgatók értékeléséből látszik, hogy a kutatói érdeklődés és a szakma iránti elkötelezettség a legfontosabb motiváló tényező. Ehhez szorosan kapcsolódik a második helyre rangsorolt társadalmi hasznosság, amelyet a kutatói pályán meg tud valósítani az ember. A képzeletbeli dobogó harmadik fokára a keresetnövekedés került, a hallgatók szemében továbbra is fontos, hogy a jövőjükben a fizetésük tekintetében is realizálódjon a több éves befektetett munka. A tanulmány témáját adó munka-magánélet egyensúly csupán az ötödik helyre került az értékelések során. A szülők és a barátok nyomása érvényesül legkevésbé a PhD képzés választása során. Legalábbis a válaszok alapján.

A 3. táblázat eredményei alapján – amelyet egy ANOVA teszt lefuttatása után kaptam – arra következtethetünk, hogy a leginkább a juttatások területén vannak eltérések a különböző tuda-

mányterületek között. Továbbá az elhivatottság, a munka-magánélet egyensúly és az oktatás iránti vágy is szignifikáns eltéréseket mutat (az utolsó csak 10%-os szinten) a tudományterületek és a motivációs tényezők tekintetében. Ezen eredmények is indokolják, hogy minden egyes tudományterületre szűrve külön-külön is megvizsgáljam a motivációs tényezőket.

3. táblázat: A tudományterületek és a motivációs tényezők közötti különbségek

	Kereset-növekedés	Elhivatottság	Munka-magánélet egyensúly	Oktatás iránti vágy	Külső nyomás	Presztízs	Juttatások	Biztonság	Társadalmi hatás
<i>F</i>	1,11	2,87	2,92	2,24	0,68	0,19	3,48	0,35	1,08
Szignifikancia	0,36	0,03**	0,02**	0,07*	0,61	0,94	0,01***	0,84	0,37

Megjegyzés: *10%-os szinten szignifikáns; **5%-os szinten; ***1%-os szinten

Forrás: Saját szerkesztés

A 4. táblázatban feltüntetett adatok alapján elmondható, hogy a kutatás iránti elhivatottságra adott válaszok a bölcsészek között a legmagasabb pontszámúak, míg őket követik a természettudósok, illetve az orvosok és egészség tudósok. A legalacsonyabb értékeket a társadalomtudományi területeken belül sikerült mérni.

4. táblázat: A tudományterületek és a szignifikáns eltérést mutató motivációs tényezők

Tudományterület	Elem-szám	Elhivatottság		Munka-magánélet egyensúly		Oktatás iránti vágy		Juttatások	
		Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Agrártudományok	15	6,00	2,85	3,73	2,71	3,52	0,91	3,93	0,71
Bölcsészettudományok	27	6,89	2,33	2,89	1,89	2,99	0,58	2,67	0,41
Orvos- és egészség tudományok	57	6,79	2,21	2,42	1,82	2,81	0,37	2,46	0,25
Társadalomtudományok	39	5,33	2,68	3,82	2,88	3,29	0,53	2,90	0,40
Természettudományok	47	6,81	2,52	3,47	2,19	2,84	0,41	3,89	0,34
Műszaki tudományok	4	6,50	3,42	3,00	1,83	3,11	1,56	5,75	2,02

Forrás: Saját szerkesztés

A munka-magánélet egyensúly iránti igény az agrártudományi területeken a legbefolyásosabb és ezt követik a természet-, illetve bölcsészettudományok hallgatói. Az orvos- és egészség tudományi területéről válaszolók kiugróan alacsony értéket adtak, esetükben feltehetően a végzendő munka jellegéből is fakad, hogy nehezen összeegyeztethető magánéleti tevékenységekkel.

Az oktatói tevékenység iránti vágy a műszaki területet képviselők között volt a legmagasabb. Akik ezen a területen a PhD képzést választják, valószínűleg minden más tényező elé helyezik azt, hogy a későbbiek oktathassanak, és tudásukat másoknak átadják. Viszonylag magas értékeket láthatunk az agrártudományok és a társadalomtudományok területén is. A másik három tudományterület nagyjából azonos képet mutat ebben a kérdéskörben.

A juttatások tekintetében az látható, hogy szintén a műszaki tudományok azok, amelyek esetén a legmagasabb pontszámot adták a hallgatók. Szintén magas értékeket adtak az agrártudományi és természettudományi területen PhD képzést folytató válaszolók. Az orvosok- és egészség tudományisok tekintetében szerepeltek a legalacsonyabb értéket, a kitöltők szerint számukra a képzés nem nyújt olyan mértékű egyéb juttatást, ami komolyabban maradásra bírná a végzeteket.

A nappali képzési rendben hallgatók szűkebb körében is lefuttattam az ANOVA és *t*-teszteket. A vizsgálatokból a műszaki tudományok területéről érkező válaszokat ki kellett zárnom, mert az elemszámuk túl alacsony volt. Az 5. táblázatban összefoglaltak alapján az látható, hogy szintén négy területen található szignifikáns eredmény (5 vagy 10%-os megbízhatósági szint mellett). Némileg meglepő módon nappalis hallgatók esetén azonban az oktatás iránt vágy nem mutat szignifikáns összefüggést, míg a keresetnövekedés igen.

5. táblázat: A tudományterületek és a motivációs tényezők közötti különbségek nappali tagozatos hallgatók esetén

	Kereset-növekedés	Elhivatottság	Munka-magánélet egyensúly	Oktatás iránti vágy	Külső nyomás	Presztízs	Juttatások	Biztonság	Társadalmi hatás
<i>F</i>	2,36	3,05	2,31	1,22	0,95	0,21	3,27	0,23	1,70
Szignifikancia	0,06*	0,02**	0,06*	0,31	0,44	0,93	0,01**	0,92	0,15

Megjegyzés: *10%-os szinten szignifikáns; **5%-os szinten

Forrás: Saját szerkesztés

A 6. táblázatban ismertetem azt, hogy az egyes tudományterületek között milyen motivációs eltérések adódtak a nappalis hallgatók között. Látható, hogy az abszolút legnagyobb rangátlagot az agrártudományi területen hallgatók juttatások béli motivációiban tapasztalható. Hasonlóan magas érték mutatkozik a juttatások tekintetében a természettudományok esetében is.

6. táblázat: A tudományterületek és a szignifikáns eltérést mutató motivációs tényezők nappali tagozatos hallgatók esetén

Tudományterület	Elem-szám	Kereset-növekedés		Elhivatottság		Munka-magánélet egyensúly		Juttatások	
		Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
Agrártudományok	12	4,33	2,53	5,58	2,75	4,00	2,86	4,67	2,61
Bölcsészettudományok	22	4,77	2,81	6,86	2,44	3,18	1,89	3,00	2,23
Orvos- és egészségtudományok	37	5,27	2,52	6,84	2,34	2,84	2,03	2,70	1,68
Társadalomtudományok	25	3,24	2,67	5,08	2,71	4,48	2,86	3,40	2,60
Természettudományok	39	4,36	2,55	6,92	2,33	3,85	2,17	4,18	2,23

Forrás: Saját szerkesztés

A nappali képzésben részt vevők esetén a keresetnövekedés is szignifikáns eredménnyel szolgált a statisztikai vizsgálatokat követően. A legnagyobb mértékben az orvos- és egészségtudományok területéről jelentkezett dominánsnak ez a tényező. A társadalomtudományi hallgatóknál ez nem számított fontos motivációs faktornak, míg a további három tudományterület nagyjából azonos eredményeket adott.

A bölcsészet-, a természet-, illetve az orvos- és egészségtudományok az elhivatottság körében nem mutatnak számottevő eltérést egymáshoz képest, viszont a másik két tudományterületen kapott rangátlagok jelentősen elmaradnak tőlük.

A munka-magánélet egyensúly szerep szintén az orvos- és egészségtudományok esetén érte el a legalacsonyabb értéket, amelytől nem sokkal maradtak el a bölcsészettudományi területről válaszolók eredményei. Ezen motivációs tényező körében a társadalomtudományok hallgatói mutatták a legmagasabb szintet a vizsgálat alanyai közül.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A vizsgálat során a Debreceni Egyetem összes, illetve leszűkítve a nappali képzési rendszerben tanuló PhD hallgatóinak körében mértem fel a pályaválasztási motivációkat. Előzetesen megfogalmazott kutatási kérdésemben arra kerestem a választ, hogy a különböző tudományterületek között vannak-e eltérések a képzésre való jelentkezés motivációiban. Kérdésemre igennel lehet válaszolni, hiszen a 189 kitöltő hallgató eredményeiből az látható, hogy szignifikáns eltérések mutatkoznak négy motivációs tényező esetén is (elhivatottság, munka-magánélet egyensúly, oktatás iránti vágy és juttatások). A nappali képzésre fókuszáló vizsgálataim során (amelyből a műszaki tudományokat az alacsony elemszám miatt ki kellett zárnom) szintén négy esetben találtam szignifikáns eredményt (keresetnövekedés, elhivatottság, munka-magánélet egyensúly és juttatások). Az oktatás iránti vágy ezen vizsgálatok során nem mutatott statisztikailag szignifikáns eltérést.

A témához kapcsolódó javaslataim között további intézmények és hallgatói csoportok bevonását tudnám megfogalmazni, hiszen látható, hogy egyes területek között jelentős eltérések tapasztalhatók, amelyek ismerete fontos információként szolgálhat az adott intézmény cselekvési és kommunikációs tevékenységében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- (1) ALPÁR, D. – BARNAFÖLDI, G. G. – DÉKÁNY, É. – KUBINYI, É. – MÁTÉ, Á. – MUNKÁCSY, B. – NEUMANN, E. – SOLYMOSI, K. – TOLDI, G. (2018): Fiatalkutatók Magyarországon – Felmérés a 45 év alatti kutatók helyzetéről, karrierterveiről, nehézségeiről. https://mta.hu/data/dokumentumok/fiatalkutatok_helyzete_felmeres_eredmeny.pdf (letöltve: 2018.11.18.) (2) BOROS, J. (2018): A munkamagánélet egyensúly szerepe a kutatói pálya választásában. InterTalent kiadványkötet, Debrecen, megjelenés alatt. (3) FRONE, M.R. – RUSSEL, M. – COOPER, M.L. (1997): Relation of work-family conflict to health outcomes: a four-year longitudinal study of employed parents. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70. évf. 4. szám, pp. 325-335. (4) PEETERS, M.C.W. – MONTGOMERY, J.J. – BAKKER, A.B. (2005): Balancing work and home: How job and home demands are related to burnout. *International Journal of Stress Management*, 12. évf. 1. szám, pp. 43-61. (5) KALVERAM, A.B. (2017): Work-Life-Balance in einer sich wandelnden Welt. Entwicklung und Validierung des Work-Life-Balance Index (WoLiBaX) zur Erfassung der Interaktionsprozesse zwischen Arbeit, Familie und Freizeit. Asanger, Kröning. (6) PAPP, Z.A. – CSATA, ZS. (2013): Külföldi magyar doktoranduszok: nemzetközi kontextusok és Kárpát-medencei jellegzetességek. *Kisebbségkutatás*, 22. évf. 2. szám, pp. 7-34. (7) PLECK, J.H. – STAINES, G. L. – LANG, L. (1980): Conflicts between work and family life. *Monthly Labour Review*, 103. évf. 3. szám, pp. 29-32. (8) (11) Eurodoc Survey (2011): http://eurodoc.net/oldwebsite/Eurodoc_survey_I_report_2011.pdf (letöltve: 2018.11.18.)

SZERZŐ:

Boros József

Vállalkozásfejlesztés MSc hallgató
 Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
 jozsef.boros94@gmail.com

„AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-18-2 KÓDSZÁMÚ
 ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”